

BUDAPEST MINT FEJLESZTÉSI PÓLUS – A FŐVÁROSI ELKÉPZELÉSEK –

Barta Györgyi

az MTA doktora, intézeti igazgató
MTA RKK Közép- és Észak-magyarországi Tudományos Intézet
barta@rkkmta.hu

Lengyel Balázs

tudományos segédmunkatárs
MTA RKK Közép- és Észak-magyarországi Tudományos Intézet

A fejlesztési pólus program a növekedési pólus elméleten, vagyis a térben koncentrált fejlesztések logikáján alapszik, feltételezve, hogy a központok fejlesztése térségük előrehaladására is kedvező hatást gyakorol. Ezt a gondolatot hangsúlyozza a regionális versenyképesség növelésére épülő pólusfejlesztési koncepció. Az Európai Unió regionális politikájában a hatékonysági törekvések kezdetben háttérbe szorultak az inkább a régiók komplex gazdasági felzárkózását megcélzó területfejlesztési politikájával szemben (Rechnitzer, 1998). A lisszaboni stratégia révén került előtérbe a tudásalapú gazdaság, a versenyképesség javítása a gazdaságpolitikában, ebből a gondolatkörből származtatható a versenyképességi és fejlesztési pólusok kiemelése a területfejlesztésben. A pólus programok oldják azt az alapvető konfliktust, amely a területfejlesztés ki-egyenlítő és a gazdaságfejlesztés hatékonyságnövelő – többnyire területi differenciálódással járó – céljai között fennáll.

A fejlesztési pólus programok a magyar régióközpontok és agglomerációjuk gazdaságának fejlődését kívánják felgyorsítani, oly

módon, hogy a helyi gazdaság versenyképes elemeit erősítik, egyrészt a tudásalapú gazdaság fejlesztésével, másrészt a városi környezeti feltételek (a különböző szolgáltatások és infrastruktúrájuk) biztosításával.

A tudásalapú gazdaságban új nemzetközi/regionális munkamegosztás formálódik, amelyben elsősorban a tudásalapú kompetenciák kritikus tömegével rendelkező városok tudnak részt venni (Varga, 2004). Mindemellett hosszú vita előzte meg Budapest részvételét a pólus programokban. A szakemberek egyik csoportja, amely a pólus programok céljának a területi felzárkózást tekintette, elvetette a főváros bevonását, mivel szerintük ez Budapest és a vidék között még erőteljesebb differenciálódást eredményezne. Végül is a szakemberek másik csoportjának véleménye lett mérvadó, amely szerint Budapestnek a többi vidéki régióközponttól eltérő szerepet kell betöltenie, elsősorban nemzetközi szinten. Budapest ugyan majd minden vonatkozásban kiemelkedik a magyar városok közül, az európai nagyvárosok versenyében azonban erősítésre szorul.

A Budapesti Fejlesztési Pólus (BFP) stratégiai koncepció az innovációvezérelt gazdaságfejlesztésre, a tudásgazdaság fejlesztésére koncentrálnak, legfőbb célja a tudásgazdaság szereplői közötti kooperáció ösztönzése, annak érdekében, hogy a gazdaság minél több innovatív terméket hozzon létre.

A BFP stratégiai koncepció a közép-magyarországi régiófejlesztési, a budapesti városfejlesztési, illetve a budapesti agglomeráció fejlesztési programjaihoz szervesen kapcsolódik, de ezekhez képest új dimenziót nyit a város- és régiófejlesztésben. Azért beszélhetünk új dimenzióról, mert a BFP koncepció kifejezetten gazdaságfejlesztési program, ugyanakkor nem fogja át az egész gazdaságot, hanem a tudásgazdaságot emeli ki, és annak erősítésére koncentrálnak. A BFP közvetlen fejlesztési térsége a budapesti agglomeráció, hozzáátéve, hogy a tudásgazdaság jórészt a főváros Duna menti térségeiben összpontosul. Az intenzív pólusfejlesztés természetesen nemcsak az egész régió, hanem az ország fejlődésére is kihatással lesz, azáltal, hogy a régió tudásközpontjai együttműködésre törekednek, és az ország többi fejlesztési pólusával kapcsolatban állnak.

A BFP programot egy konzorciumba szerveződött operatív projektirányító munkacsoport dolgozta ki, amelynek szervezése 2006 elején kezdődött. A konzorciumban meghatározó szerepet kapott a Fővárosi Önkormányzat munkatársain kívül az MTA Regionális Kutatások Központjának Budapesti Osztálya, valamint a Városkutatás Kft.

Ebben a tanulmányban röviden összefoglaljuk a BFP stratégiai koncepcióját, kiemelve a lényegesebb szempontokat. Kitérünk a még csak részben lezárt vitás kérdésekre (Budapesti Fejlesztési Pólus Stratégiai Koncepció, 2006. június).

1. A budapesti tudásgazdaság sajátos helyzete

Közismert, hogy mind a gazdasági teljesítmény, mind a kutatás-fejlesztés terén Budapest és agglomerációja kiemelkedik a fejlesztési pólus programmal rendelkező többi város közül. 2003-ban az ország GDP-jének 41 %-a származott a budapesti metropoliszból, további 4 % a régió agglomeráción kívüli településeiből. Kutatás-fejlesztés terén még nagyobb mértékű a koncentrálnak: Budapesten található a kutatóhelyek 44 %-a, a K+F foglalkoztatottak 60 %-a, a K+F ráfordítások kétharmada. A K+F tevékenységek ilyen arányú megoszlása indokolja, hogy a Budapest Fejlesztési Pólus programja a fővárosban és agglomerációjában zajló K+F és innovációs tevékenység hatékonyságát javítsa, amelyet a tudásgazdaság szereplőinek eredményesebb együttműködésével lehet elérni.

A hazai egyetemek, kutatóintézetek és vállalkozások kapcsolatában, annak erősítésében sok probléma merül fel, amelyek egyaránt vonatkoznak a budapesti és vidéki viszonyokra. A hazai kutatások rámutattak, hogy „a tudásalapú gazdaság kialakításában az ipar és az egyetem közötti interakciók csak korlátozottan vesznek részt” (Inzelt, 2004, 870.). Magyarországon, az átmenet idején a tudásteremtés szempontjából fontos együttműködési formák közül csak a legegyszerűbbek terjedtek el, az egyetemek és a vállalkozások közötti kapcsolat elsősorban személyi szintű, intézmények között együttműködés csak elvétve valósul meg. Az intézményes kapcsolatok hiánya megghiúsítja a közös célok kialakítását, az egyetemek és vállalkozások érdekei nehezen közelednek egymáshoz.

A hazai kutatókra az alapkutatások túlzott preferálása, a *first to publish* szemlélet jellemző, a budapesti egyetemek nem állnak

készen az ipari kutatási megrendelések teljesítésére, a kutatási eredmények szabadalmaztatására kevés figyelmet fordítanak, alacsony a kutatói mobilitás stb. (Dévai et al., 2001). A K+F keresleti oldalát képviselő vállalkozói szféra is gondokkal küzd. A hazai magán K+F kiadások nagyságrendekkel maradnak el a fejlett országbeliektől, a teljes hazai K+F ráfordításoknak mindössze harmadát teszik ki (Havas, 2004). A vállalkozói szféra K+F ráfordításában meghatározó szerepet töltenek be a multinacionális vállalatok, valamint néhány hazai nagyvállalat. Jellemzőjük, hogy a kutatási projektjeiket házon belül oldják meg, alig van szükségük az egyetemek, kutatóintézetek K+F szolgáltatásaira, általában nem kívánják megosztani a versenyelőnyt jelentő tudásukat, K+F tevékenységüket a globális stratégiájuk alapján végzik (Mosoni-Fried, 2002). E tekintetben az egyetemektől azt várják el, hogy jól képzett hallgatók kerüljenek ki onnan. A hazai kis- és középvállalatok (KKV) szerepe a K+F tevékenységben elenyésző, az egyetemi K+F iránti keresletük szintén szerény mértékű.

A Budapesti Fejlesztési Pólus célkitűzéseiben és eszközeiben az egyetemi-, akadémiai és a vállalkozói szféra közös tudásteremtésére koncentrálnak. A program igyekszik a tudásgazdaság szereplői közötti kapacitásbeli szakadékokat áthidalni, és megoldásokat javasolni a helyi egyetemek, a KKV szektor és a multinacionális vállalatok tudásteremtésben való közös részvételének megteremtésére.

2. A jövő tudásgazdasága – fejlesztési célok

A budapesti tudásgazdaság szcenáriója integrált gazdaságot képzel el, amelyben már elhalványul a dualitás visszahúzó ereje (vagyis a külföldi és a hazai tulajdonú vállalatok között jelentősen csökken a tőkeellátottságból,

műszaki fejlettségből, méretnagyságból fakadó, kapacitásbeli különbség). Csúcstechnológiai iparában fontos szerepe lesz a gyógyszeriparnak, a gépiparnak, a környezetiparnak, valamint a távközlésnek, a médiának és az információs és kommunikációs technológiának. A tudásgazdaságban magas a jövedelmi színvonal és gyorsan növekszik a termelékenységek. Budapest, a budapesti agglomeráció tudásvárossá, intelligens várossá fejlődik (Török, 2003; Szalavetz, 2003; Inzelt et al., 2003). Kiegészül a személyi számítógépek és kommunikációs hálózatok integrált rendszere.

A gazdaság komplexitásának, a több tudományterületre kiterjedő K+F tevékenységnek, valamint a felsőfokú oktatás összetettségének fennmaradását vizionáljuk. Reményeink szerint a gazdaság húzóágazatai, a felsőfokú oktatás és a kutatás-fejlesztés *hatékony együttműködése* fejlődik ki, függetlenül a tudásgazdasági szereplők külföldi vagy hazai eredetétől.

Budapest, a budapesti agglomeráció be fogja tölteni hazai feladatait: „kapu” lesz a külföldi innovációk fogadásában és „híd” a hazai központok felé történő továbbításában. A kapuvárosi funkció magában foglalja a külföldi működő tőke országba, régióba érkezésének módjait, a tőke–információ–árumunkaerő cserefolyamatok irányításában betöltött szerepét, valamint az áruáramlás megszervezésének (azaz a logisztikának) új formáit. A kapuváros és a hídszerep szorosan összekapcsolódik, a nagyváros regionális súlya vonzáskörzetének kiterjedtségétől függ. A hídszerep feltételezi, hogy a város az erőforrásokat kívülről gyűjti, fogadja és annak pozitív fejlesztő hatásait a tág környezete felé továbbítja. (Enyedi, 1998; Barta, 2002). A nagyváros hídszerepe kihat az ország más területeinek fejlődésére, határokon átnyúló együttmű-

ködésekre. A budapesti agglomeráció az Európai Unió tudásgazdaságának fontos nemzetközi központjává válik, erősítve szerepét az európai nagyvárosok hálózatában (Budapest Városfejlesztési Koncepció, 2002).

A BFP stratégiai koncepció tehát kettős célt tűz ki: erősíteni kívánja a gazdaság innovativitását, és részt vállal a város és vidéke fejlesztésében. Hangsúlyozzuk: a pólus program Budapest esetében nem *átfogó* gazdaságfejlesztési és városfejlesztési program. Hatása nemcsak régiójára terjed ki, hanem az egész országra. Célja elsősorban nem munkahelyteremtés, nem is új intézmények vonzása, és a városi infrastruktúra fejlesztéséből csak a pólus projektek megvalósulásához közvetlenül szükséges fejlesztéseket tartalmazza.

A BFP kulcsszereplői a tudásgazdaság intézményei, jelen esetben a budapesti agglomeráció egyetemei, az egyetemi és a MTA kutatóbázisa, valamint hazai és külföldi vállalatok. A Fővárosi Önkormányzat nem része a tudásgazdaságnak, de fontos szerepet tölt be a BFP szervezésében, koordinálásában.

Amint azt bemutattuk a helyzetértékelésben, a tudásalapú gazdaság kialakításában az ipar–egyetem közötti interakciók meglehetősen korlátozottak. Összességben elmondható, hogy a külföldi és hazai nagyvállalatok „már” nem keresik a hazai K+F intézményekkel az együttműködést, a kis- és középvállalati kör pedig „még” nem képes erre. A szereplők eltérő együttműködési készsége jobbára az erőviszonyaikban mutatkozó különbségekre vezethető vissza. Tehát a BFP eminens célja, hogy az egyetemeket, a magyar kutatóbázist „helyzetbe hozza” (például azáltal, hogy kezdeményező szerepüket elismeri a terület- és gazdaságfejlesztés), a kis- és középvállalatok számára pedig megtalálja a K+F igénybevételeknek lehetőségeit.

3. A Budapest Fejlesztési Pólus vertikális és horizontális programjai, projektjei

A budapesti tudásgazdaság összetettségét és koncentrátságát figyelembe véve a BFP stratégia két szinten közelíti meg a kutatás-fejlesztési és innovációs együttműködések: ún. horizontális és vertikális programok foglalják magukban a fejlesztéseket. A *horizontális programok* a tudásteremtés és tudástranszfer általános erősítését szolgálják, az erőforrások koncentrációját, a szervezeti hatékonyságot, a strukturális harmónia erősítését, valamint a technológiai és más szolgáltatások transzferének megteremtését célozzák. A *vertikális programok* a tudásgazdaság szereplőinek együttműködését tudományterületenként, ágazatonként szervezik.

A horizontális programok közé tartozik: a klaszterszerveződés elősegítése; a technológia-transzfer erősítése; a tudás-munkaerőpiaci monitoring; az intelligens város kialakítása (IT infrastruktúra fejlesztés); technopolisz városfejlesztés. A vertikális programok három fő ágazathoz kapcsolódnak:

- a „*medipólus*” az orvos- és gyógyszerésztudományhoz, a bioinformatikához, az egészségügyhez és az élelmiszeriparhoz;
- az „*ökopólus*” a fenntartható energiagazdálkodáshoz;
- az „*információs társadalom technológiai*” pólus az informatika, a járműirányítás, és a médiaiparhoz.

A horizontális és vertikális programok mátrixszerűen kapcsolódnak egymáshoz, ami azt jelenti, hogy a horizontális programok „kiszolgálják” a speciális vertikális programokat (például valamennyi vertikális program alapvető eszköze az információs és kommunikációs technológia; a speciális munkaerő-monitoring a tudásbázis valamennyi intézményé-

nek fontos információkat nyújt; a „Duna Technopolisz” városfejlesztés a tudásbázis terére terjed ki).

Horizontális programok

- *A klaszterszerveződés ösztönzésével* Budapesten elsősorban azokat a kereteket, fórumokat, kommunikációs hálózatokat kell megteremteni, amelyek a vállalatok, kutatóintézetek és egyetemek közötti kutatás-fejlesztési és innovációs együttműködések erősítik. Tudományos parkok létrehozását, a helyi vállalkozások egymással való versenyének és együttműködésének ösztönzését, a beszállítói hálózatok bővülését támogatjuk, fontos szerepet kap a pólus program keretében a kutatóhelyek és vállalkozások hálózati együttműködésének (oktatás, szakképzés, kutatás, termékefejlesztés) ösztönzése.

A korábbi nemzeti, illetve regionális fejlesztési programok során már elindult az olyan tudásközösségek intézményesülése, melyek a tudományos együttműködést, a tudományos eredményeket hasznosító vállalkozások kialakulását célozták. Legjellemzőbb példák a regionális egyetemi tudásközpontok, melyek az egyetemek vezetésével konzorciumokba szervezik az adott K+F témában együttműködő intézeteket, tanszékeket, cégeket. Budapesten és térségében az 1990-es évek közepén indult el a tudományos/technológiai parkok építése, azonban a K+F szférával való együttműködések alacsony szintje miatt – mindezekig nem működnek valódi tudományos parkokként.

A klaszterszerű fejlődés első lépésének tekinthető, hogy a Budapesti Fejlesztési Pólus kidolgozása során megalakult a *Tudapest Kabinet*, mely a pólus program-

ban részt vevő egyetemeket, illetve az MTA szervezeteit fogja össze. Célja egy nyitott hálózat életre hívása, amely segíti a fővárost a tudásközpontú, innovatív arculatának formálásában. Feladatai között szerepel, többek között, az egyetemek és az MTA szervezett együttműködési kereteinek megteremtése (az MTA részvétele az egyetemi oktatásban, doktoranduszképzésben, egyetemek bekapcsolódása a MTA K+F tevékenységébe, vendégkutatói rendszer kialakítása stb.), külföldi diákok fogadása, az idegen nyelvű oktatás bővítése, program kidolgozása külföldön működő jeles magyar kutatók és oktatók hazahívására, illetve neves külföldi tudósok vendégprofesszori meghívására.

- *A technológia-transzfer erősítése* terén sikerült eddig a legnagyobb előrelépést elérni a Budapest Fejlesztési Pólus program előkészítése során. A Tudapest Kabinetben részt vevő egyetemek és kutatóintézetek megalapították az Innopolisz Consulting társaságot, amelynek célja, hogy segítse a K+F tevékenységben létrehozott innovációk piaci értékesítését. Feladatuk sokrétű: technológiatranszfer, a K+F promóciója, a szellemi tulajdon védelme, a szabadalmi információ kutatása, az iparjogvédelmi hatósági és bírósági eljárásokban részvétel, a szellemi vagyontévesztés, árkalkuláció. Foglalkozni kívánnak a versenyjogi és domainnevekkel kapcsolatos eljárásokkal, marketing piac-kutatással, promócióval, kommunikációs és sajtófeladatokkal, pályázással és projektmenedzseléssel, *fund-raising*-gel, a gazdasági környezet monitorozásával, vállalatalapítással (spin-off), partnerekere-séssel, képviseleti és lobbytevékenységgel, akadémiai szolgáltatásokkal (konferen-

ciaszervezés, kutatók meghívása, külföldi diákok szervezése).

Az Innopolisz Consulting jogi személyiségként lép fel az egyetemek nevében, de terveik szerint az egyetemek saját technológiatranszfer-szervezetei továbbra is fennmaradnak. A kétszintű szervezet létrehozását a budapesti tudásgazdaság komplexitása indokolja, természetesen közöttük teljeskörű munkamegosztás jön létre.

- A budapesti tudásbázis működéséhez a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti összhang megteremtésére van szükség. Ennek érdekében javasoljuk bevezetni a *tudás-munkaerőpiaci monitoring* rendszert.
- A *Duna-Technopolisz program* a Budapesti Fejlesztési Pólus térbeli dimenzióját jeleníti meg: azt a Duna menti sávot, ahol a budapesti tudásgazdaság legfontosabb szereplői elhelyezkednek. A program célja a Duna menti városrész egységes fejlesztése annak érdekében, hogy betölthesse egy új „technopolisz” funkcióit. Speciális munkahelyeket, minőségi életkörülményeket, elérhetőséget stb. kell biztosítani fejlett infrastruktúrával, korszerű városi háttér szolgáltatásokkal. A Budapesti Fejlesztési Pólus szerint a tudásgazdaság Budapest déli részén koncentrálódik, de a tervek számolnak északi irányú terjeszkedéssel a Duna mentén.
- A budapesti tudásteremtésben a fizikai közelség mellett rendkívül fontos a hatékony információáramlás biztosítása (Lengyel B., 2004). Az *Intelligens város* program célja, hogy az információtechnológiai fejlesztések segítségével olyan városfelületek alakuljanak ki, ahol az egyetemi, akadémiai, gazdasági szféra szereplői infor-

mációkhoz juthatnak, együttműködéseket kezdeményezhetnek.

Vertikális programok

- *Információs Társadalom Technológiai (ITT) – versenyképességi pólus* kezdeményezői között a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Közép-európai Egyetem, eSec, az Infopark Rt., az Informatikai Vállalkozások Szövetsége, a Közép-magyarországi Regionális Innovációs Ügynökség, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézet szerepelnek. Az ITT pólus keretében jön létre a budapesti egyetemek, kutatóhelyek és vállalatok tudásbázisára épülő és már működő tudásközpontokat összekapcsoló Innovációs Tudáspark Hálózat (TPH). A pólus fókuszterületei szerteágazóak (informatika, számítástudomány, távközlés, infokommunikáció, járműtechnika, közlekedés-automatizálás, közlekedésüzem, logisztika, valamint egyes alkalmazott társadalomtudományok, mint a média szociológia, tömegkommunikáció). Az ITT pólus legfőbb célja, hogy az említett kutatási területek között kapcsolatokat, együttműködéseket hozzon létre.
- A *MediPólus* résztvevői között a Budapesti Corvinus Egyetem, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Magyar Tudományos Akadémia és a Semmelweis Egyetem szerepel. A MediPólus célja a régió egészségiparának kiszélesítése, a biotechnológiai és egyéb, ipari tevékenységhez kapcsolható komplex kutatások és fejlesztések (orvosi műszerek gyártása, gyógyszerfejlesztés stb.) ösztön-

zése, kapcsolódva az információtechnológia nyújtotta lehetőségekhez. A Pólus keretében megvalósítandó projektek:

- Szentágothai János Tudásközpont – Tudásközponttal a jövőbe
- BIMIP (Bio-Info-Medicinális Innovációs Park) létrehozása
- DDSC (Drug Discovery and Safety Center) – Európai Gyógyszerkutatói és -Biztonsági Központ létrehozása
- Medicampus projekt – az oktatási tevékenység fejlesztése
- OBIK (Orvosbiológiai Innovációs Központ) – inkubátortevékenység
- Az élelmiszer-biztonság fokozása és az életminőség javítása
- Az *Ökopólus* programterv kidolgozói az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Földművelésügyi Minisztérium, a Semmelweis Egyetem és a Szent István Egyetem. Az Ökopólus egy új technológiai-intenzív innovációs terület, a környezetipar és a megújuló erőforrásokkal kapcsolatos technológiai rendszerek tudományos megalapozását és térségi fejlesztését irányozza elő. Célkitűzése, hogy az érintett tudományterületen meglévő kutatási és oktatási potenciál járuljon hozzá a régió és az egész ország kiegyensúlyozott, fenntarthatóság irányába mutató társadalmi és gazdasági fejlődéséhez. A Pólus Program keretében javasolt projektek:
 - Természeti (TERFEJL) és biológiai (BERFEJL) erőforrások fejlesztése, valamint a környezet állapotának megóvása modern technológiai eszközökkel
 - DEPIK Demonstrációs Energiapark és Információs Központ megújuló energiaforrások felhasználásának elterjesztésére
 - Szennyvíztisztítási technológiák fejlesztése – ivóvízbázisok védelme

- T-RAD Természetes radioaktivitás csökkentése és az életminőség javítása

4. Fejlesztési modell

A Budapest Fejlesztési Pólus stratégiai koncepciója olyan tudományterületeken, tudományágak határterületein fogalmazza meg Budapest számára a kitörési pontokat, amelyekben a főváros egyetemlein, kutatóintézetekben kiemelkedő eredményeket értek el, ahol a kutatói kapacitás kimagasló az országban. Alapkritérium, hogy a kutatási és együttműködési területek a nemzetközi szinten való megjelenést tűzzék maguk elé célul, a kutatási projektek ígéretes gazdasági perspektívával rendelkezzenek.

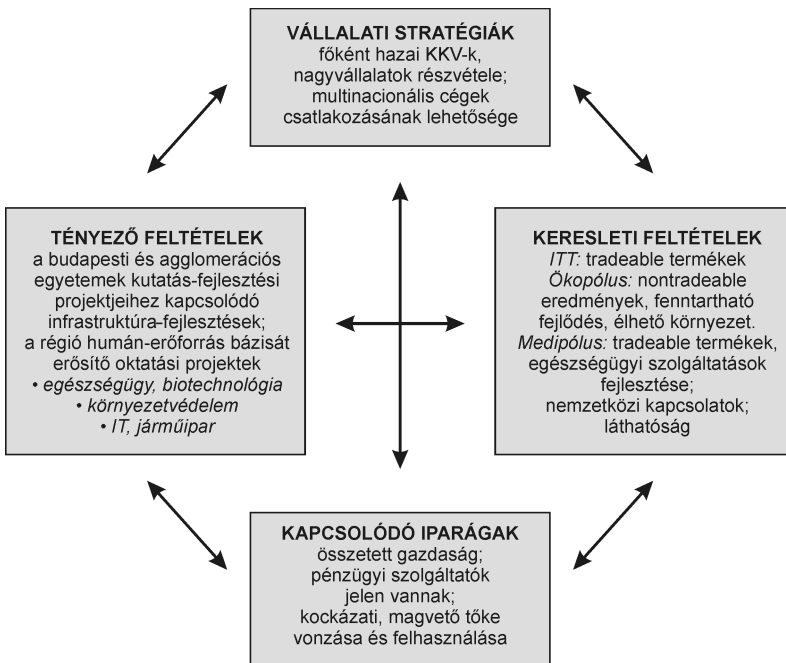
A Budapest Fejlesztési Pólus kutatás-fejlesztési dimenziójára jellemző, hogy a tudományterületek képviselői egyes gyakorlati problémák mentén szerveződnek. Az egymással együttműködő intézmények multidiszciplináris projektekre tesznek javaslatokat. A projektek elsősorban az állami K+F finanszírozásra épülnek, azonban szinte mind-egyikben szerepelnek ipari partnerek, így a magán K+F tevékenységgel, finanszírozással való kapcsolat tovább erősíthető.

A pólus projektekből szereplők feladatai jól illeszkednek a tudásalapú helyi gazdaságfejlesztés rombusz modelljéhez (Lengyel I., 2003). Ki kell hangsúlyozni, hogy a szerepek, feladatok a megszokott munkamegosztástól eltérőek is lehetnek: sokszor a vállalatok foglalkoznak kutatás-fejlesztéssel (ez elfogadott, jól ismert), máskor az egyetemek részt vesznek a vállalkozásokban is (nemritkán ők hozzák létre a „terméket”). Ez a szerepcserre a kooperáció kezdetleges helyzetéből, illetve az egyenlőtlen erőviszonyokból, a munkamegosztás alacsony szintjéből következik. (I. ábra)

• *Egyetemi – vállalati stratégiák.* A helyi versenyt, a kormányzati bekapcsolódást és a klaszterek kialakítását ösztönző szereplők a projektek vezetői, tervezői, koordinátorai, illetve a konzorciumok tagjai. Ezek a projektekben többnyire az egyetemekről kikerülő csoportok, teamek, intézmények. Jelenleg, a Fővárosi Önkormányzat is partnere az egyetemeknek e feladatok elvégzésében. A Budapesti Fejlesztési Pólus projektterveiben szereplő húsz vállalat többsége Budapesten, a budapesti agglomerációban, illetve a közép-magyarországi régióval szomszédos megyékben működik. Elsősorban az informatika, gyógyszergyártás, motor-turbina és kazángyártás, valamint a környezetipar ágazataiban termeléssel, kutatás-fejlesztéssel, mérnöki

és üzleti tanácsadással, illetve kereskedelemmel foglalkozó vállalkozások. Tizenegy kisvállalkozás (kevesebb mint húsz fővel), két nagyvállalat (ötszáz, illetve több mint ötezer alkalmazottal), a többi középméretű vállalkozás; négy vállalat árbevétele nem éri el az 50 millió Ft-ot, nyolc vállalatban az 1 milliárd, és további nyolc vállalatban a 4 milliárd Ft-ot. A legjelentősebb részt vevő vállalat a Richter Gedeon Rt.

• *Támogató és kapcsolódó iparágak.* A pénzügyi szolgáltatások terén Budapest regionális vezető szerepet tölt be, a fejlesztési pólus projektjei előrehaladott fázisban nagy hatásokkal vonhatják be a külföldi tőkét. A kutatási eredmények gazdasági hasznosulásának korai szakaszaiban pedig azok a magvető és kockázati tőkealapok

I. ábra • A Budapest Fejlesztési Pólus rombusz modellje
(Lengyel I., 2003 alapján saját szerkesztés)

a megvalósulás zálogai, melyek létrehozása, erősítése kormányzati szándék. A Budapest Fejlesztési Pólus célkitűzései szerint a további vállalkozások csatlakoznak majd a projektekhez.

- *Tényező feltételek.* A tényező feltételek megteremtése között elsősorban a budapesti és agglomerációs egyetemek kutatás-fejlesztési projektjeihez kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztéseket, a régió humán erőforrásbázisát erősítő oktatási projekteket kell említeni. A *Medipólus*, az *Ökopólus* és az *Információs Társadalom Technológiai pólus* összetett elképzelései között egyaránt megjelennek az egészségügyi képzés fejlesztése, az egyetemi kutatások alapját megteremtő infrastrukturális fejlesztések, valamint a kutatások eredményeinek gazdasági hasznosulását segítő fejlesztések is.
- *Keresleti feltételek.* A keresleti feltételekben az egyes alpólusok projektjei különböznek az eredmények, termékek, szolgáltatások célcsoportját illetően abban, hogy inkább az eladható, főként exportálható termékek előállítására koncentrálnak, vagy regionális-helyi igényeket elégítenek ki. Az „Információs Társadalom Technológiai pólus” (ITT) projektjei a járműirányítási rendszerek, infokommunikációs eszközök tekintetében *tradeable* termékek előállítását célozzák. Az alpólus médiaiparral kapcsolatos projektjei szintén jelentősen hozzájárulnának az export potenciál erősítéséhez.

Az *Ökopólus* projektjeiben egyrészt olyan célokat tűznek ki, melyekkel elsősorban a régió környezeti minőségét javíthatják. Másrészt megjelennek a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar hozzáadott értékének növelésére vonatkozó projektek is. A *Medi-*

pólus szintén egyszerre tartalmazza a külpiacon megjelenni képes készítmények, eljárások előállításának célját, illetve a régió, város egészségügyi és az egészségüghöz kapcsolódó tevékenységek szolgáltatásainak javítását. Azt mondhatjuk tehát, hogy az ITT pólusnál elsősorban a növekvő külpiacon kereslettel számolnak, míg az *Öko- és Medipólus* esetében egyaránt figyelembe veszik a regionális, helyi keresletet és az exportlehetőségeket is.

*Néhány megjegyzés
a BFP készítése során felmerült vitákkal,
problémákkal kapcsolatban*

Jelen esetben nem a pólus jellegű fejlesztés elméleti vitájához szólunk hozzá, hanem a koncepciókidolgozás vitás tartalmi kérdéseit, gyakorlati problémáit soroljuk fel – a teljesség igénye nélkül (ugyan lezárult már a stratégiai koncepcióalkotás folyamata, de a projektek pályáztatása csak most indult el. Tehát az eredményesség kiértékelésére még hosszú időt kell várni).

A Pólus program készítése során megjelentek mindazok a problémák, amelyek általában a tervekészítés velejárói:

- Állandó időhiányban szenvedtünk. Az idő rövidsége miatt a kutatási és programalkotási fázisok összecúsztak. Így, bár a koncepció logikai vonalvezetése alapvetően nem változott, mégis több változat elkészítésére volt szükség annak érdekében, hogy a visszacsatolás elégtelensége miatti ellentmondásokat kiszűrjük a programból. Nyugodtabb munkakörülmények kialakításával valószínűleg időt nyerhetünk volna.
- Állandó információhiánnyal küszködtünk. A Nemzeti Fejlesztési Hivatal a Fővárosi Önkormányzatot bízta meg a Pólus prog-

ram elkészítésével, a Fővárosi Önkormányzat pedig egy konzorciumot hozott létre e célra. Ez a többszörös áttétel bizonytalanná tette a megbízás elvárásait és akadályozta az információáramlást.

Olyan, tartalmi jellegű viták alakultak ki, melyek megnyugtató megoldása még most is várat magára:

- A Pólus program a tudás „háromszög” szereplői közötti együttműködést tűzte ki célul, annak érdekében, hogy a kutatók ötletéből a fejlesztési fázison keresztül piacon értékesíthető innovatív termék szülessen. A kooperáció „normális” esetben alulról szerveződő folyamat, ezt kívülről, felülről ösztönözni rendkívül nehéz, és a kimenetele bizonytalan. (Hozzátehetjük, hogy a területfejlesztés minden eszköze, módszere hasonló problémát vet fel: hogyan lehet imitálni a spontán módon született sikeres megoldásokat más, többnyire kedvezőtlen környezetben?)
- Különösen vitatott az egyetemek kezdeményező szerepe a tudásgazdaságban. Jól ismert, hogy több sikerrel kecsegtet a kooperáció, ha a kezdeményező szerepre a gazdasági szereplők vállalkoznak. A nemzetközi tapasztalat szerint is ez az „ideális” helyzet azonban ritkán adódik. Így történt ez a BFP készítése során is: míg a vállalati szféra passzív és érdektelen maradt (amelynek különböző okai vannak), a budapesti egyetemek viszont azonnal reagáltak. Korábbi érdekkonfliktusukat félretéve összefogtak, nyitott szervezet hoztak létre, és vállalták a projektszervezésben a kezdeményező szerepet. A BFP kormányzati megbízói nem lelkesedtek az egyetemek szerintük túlzott szerepvállalásáért. A stratégiai koncepció készítőinek viszont az a véleményük, hogy Budapest

számára nagy kincs az egyetemek, K+F intézmények erős koncentrációja, amelynek növeli erejét az „alulról szervezett” együttműködés. Meg kell tehát adni az esélyt az egyetemi és akadémiai szférának, hogy betölthesse az általa felajánlott kezdeményező szerepet. A projektek minősége fogja értékelni teljesítményüket.

Maradtak még nyitott kérdések, amelyek részben külső, részben belső okokra vezethetők vissza.

- A Pólus program finanszírozását nem tisztázta ez ideig a központi kormányzat: milyen forrásokból, a meglévő programok (ágazati és területi) rovására, azokkal versenyztetve fogadják-e be a régióközpontokra kidolgozott Pólus programokat, vagy ezek kiegészítik azokat?
- A BFP-ben nem vált elfogadottá a program menedzselésének megoldása. Projektek, programok vagy a BFP együttes irányítása lenne-e célszerű? A szakértők többségének az a véleménye, hogy többszintű menedzselésre van szükség, a projektek – programok szakirányítását egy ún. *erményőszervezetnek* kell átfognia, amelyben a kormányzati és önkormányzati politikusoknak is fontos helyük van. A menedzsmint kialakítását viszont arra az időszakra kell elhalasztani, amikor már ismeretes, hogy a BFP mely elemei kaptak támogatást terveik megvalósításához.

És végül foglalkoznunk kell a projektek szerepével a stratégiai koncepcióban. A Pólus program kidolgozásának elméleti megközelítése lineáris módszert feltételezett: a helyzetértékelésre és a jövőképre épített stratégiai koncepció az első fázisa a tervezésnek, amely már tartalmazza a javasolt programokat. A programok tulajdonképpen a projektek kezei, a második fázisban körvonalazódnak a

projektek. A projekteket már nem a stratégiai koncepció tervezői dolgozzák ki, hanem a projektek megvalósítói. Ekkor derül ki tehát, hogy a stratégiai koncepció jó irányt adott-e meg, melyek azok a programok, amelyek megtölthetők versenyképes projektekkel, és melyek azok, amelyek életképtelenek, üresek. Jól látható, hogy a tervezés közel sem lineáris megközelítést kíván, hanem ez egy iteratív folyamat, amelynek folyamán állandó visszacsatolásra van szükség. A projektekből szerezhető, valóban pontos információk igazolják vissza (vagy sem) a stratégiai koncepció helyes megközelítését. Ez különösen aláhúzza a tervezés időigényességét.

A Budapesti Fejlesztési Pólus stratégiai koncepció sorsa már most is bizonytalan, pedig még be sem fejeződött a tervezés. Vajon a pólus programok túlélik-e a közigazgatás reformjának elodázását? Bár a közigazgatás és a területfejlesztés feladatai nem azonosak, a közigazgatásban jelenleg teret vesztő régiók kihatnak a régióközpontok fejlesztését célzó pólus programok jövőjére is. Annyi hasznuk azonban biztosan lesz a pólus programoknak, hogy új megközelítésekkel, új ötletekkel formálják a politikusok gondolkodását.

Kulcsszavak: *fejlesztési pólus, tudásgazdaság, programozás*

IRODALOM

- Barta Györgyi (2002): Budapest és az agglomeráció gazdasági szerepkörének átalakulása. In: Holló Szilvia. A. – Sipos András. (szerk.): *Tanulmányok Budapest múltjából*. XXX. Budapesti Történelmi Múzeum, Budapest, 201–216.
- Budapest Városfejlesztési Koncepció*, 2002.
- Budapest Fejlesztési Pólus Stratégiai Koncepció*, 2006 június. A Fővárosi Önkormányzat megbízására készítette a MTA RKK Bp. Osztálya és a Városkutatás Kft.
- Dévai Katalin – Kerékgyártó György. – Papanek Gábor. – Borsi B. (2001): Role of the Technical University's R&D in Hungarian Innovation. *Periodica Polytechnica*, 1, 5–16.
- Enyedi György (1998): Budapest – kapuváros? In: Barta Györgyi (ed.): *Budapest – nemzetközi város* MTA, Bp.
- Havas Attila (2004): *A Nemzeti Innovációs Rendszer erősítése. Elméleti keret, nemzetközi összehasonlítás és gazdaságpolitikai javaslatok*. Tanulmány a Miniszterelnöki Hivatal részére (MEH 10.035-8.), Budapest
- Inzelt Annamária (2004): Az egyetemek és a vállalkozások kapcsolata az átmenet idején. *Közgazdasági Szemle*. 870–890.
- Inzelt Annamária – Csonka L. – Forgács I. (2003): Félúton a tudásalapú gazdaság felé. *Információs Társadalom – gazdaság*, 3, 1, 47–68.
- Lengyel Balázs (2004): A tudásteremtés lokalitása: hallgatólagos tudás és helyi tudástranszfer. *Tér és Társadalom*. 18, 2, 51–71.
- Lengyel Imre (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged
- Mosoni-Fried Judit. (2002): FDI and Bridge-Building: The Case of Hungary. 4th Triple Helix Conference, Copenhagen-Lund
- Rechnitzer János (1998): *A területi stratégiák*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs
- Szalavetz Andrea interjúja Chikán Attilával (2003): Tudásgazdaság Magyarországon. *Információs Társadalom – gazdaság*, 3, 1, 68–75.
- Török Ádám. (2003): Az „új gazdaság” esélyei az átalakuló országokban. *Információs Társadalom – gazdaság*, 3, 1, 6–27.
- Varga Attila (2004): Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Közgazdasági Szemle*. 3, 259–275.